

LES CABANES ENFONSADES DE L'ILLA D'EN REIXAC: EL POBLAMENT DE LA PRIMERA EDAT DEL FERRO A ULLASTRET, BAIX EMPORDÀ

Illa d'en Reixac, estructures enfonsades, fons de cabana, edat del Ferro, ceràmica.

Aurora Martín*

Las excavaciones realizadas en la Illa d'en Reixac de Ullastret entre 1975 y 1983 permitieron conocer diversas estructuras de habitación correspondientes al poblado de inicios de la Edad del Hierro: fondos de cabaña, fosas y otros elementos tallados en la roca, que aparecen asociados a cerámicas indígenas hechas a mano de este período y a las primeras importaciones mediterráneas.

Illa d'en Reixac, estructures excavades en la roca, fons de cabaña, Edad del Hierro, ceràmica.

The excavations carried out in Illa d'en Reixac in Ullastret between 1975 and 1983 uncovered various dwelling structures corresponding to the settlement at the beginning of the Iron Age: hut bottoms, pits and other features cut into the rock, which appear associated with indigenous hand-made pottery of the period and the first imports from the Mediterranean.

Illa d'en Reixac, structures excavated in the rock, hut bottoms, Iron Age, pottery.

Les fouilles réalisées à l'Illa d'en Reixac d'Ullastret entre 1975 et 1983 ont permis d'appréhender diverses structures d'habitat correspondant au village du début de l'Âge du Fer: fonds de cabanes, fosses et autres éléments taillés dans la roche, qui paraissent associés à des céramiques indigènes faites à la main de cette période, et aux premières importations méditerranéennes.

Illa d'en Reixac, structures excavées dans le sol, fonds de cabane, Âge du Fer, céramique.

INTRODUCCIÓ

El jaciment de l'Illa d'en Reixac es troba al terme municipal d'Ullastret, uns 400 m al NE de l'*oppidum* del Puig de Sant Andreu, amb el qual va coexistir i va formar part d'una mateixa comunitat durant més de 400 anys (Fig. 1). El Puig de Sant Andreu, atesa la seva situació entornada, i les potents muralles que ha conservat, es va descobrir primer, i ja a final del s. XIX varen ingressar al Museu Arqueològic de Girona alguns materials arqueològics procedents del Puig. L'hàbitat de l'Illa, emplaçat sobre un turó de poca alçada a la vora de la riba oest de l'estany, va passar desapercbut durant molt més temps. A l'actualitat el turó es troba emmascarat en part per les aportacions de sediments del riu Daró i de la riera de Peratallada a la cubeta de l'antic estany. L'inici

de les excavacions sistemàtiques al Puig de Sant Andreu, que va comportar també la prospecció dels entorns, i la comprovació de notícies populars sobre l'existència d'altres restes arqueològiques, va ser la causa de la descoberta de l'Illa d'en Reixac a final dels anys quaranta. Entre 1965 i 1967, i l'any 1974, M. Oliva hi va fer els primers treballs d'excavació (Oliva 1976). Des de 1975 fins a 1983 s'hi varen realitzar dos sondejos (A1, C'01), un dels quals va ésser parcialment publicat (Martín / Sanmartí 1976-78). A totes aquestes excavacions es van assolir els nivells fundacionals del jaciment, sobre la roca mare. Des de 1987 fins a 1995 s'hi ha portat a terme un projecte d'excavació en extensió, en el qual només s'ha arribat a la roca mare de manera molt puntual (Martín *et alii*, en premsa). Va ésser a les excavacions dels anys 1975-83 quan es van

* Museu d'Arqueologia de Catalunya - Girona / Ullastret

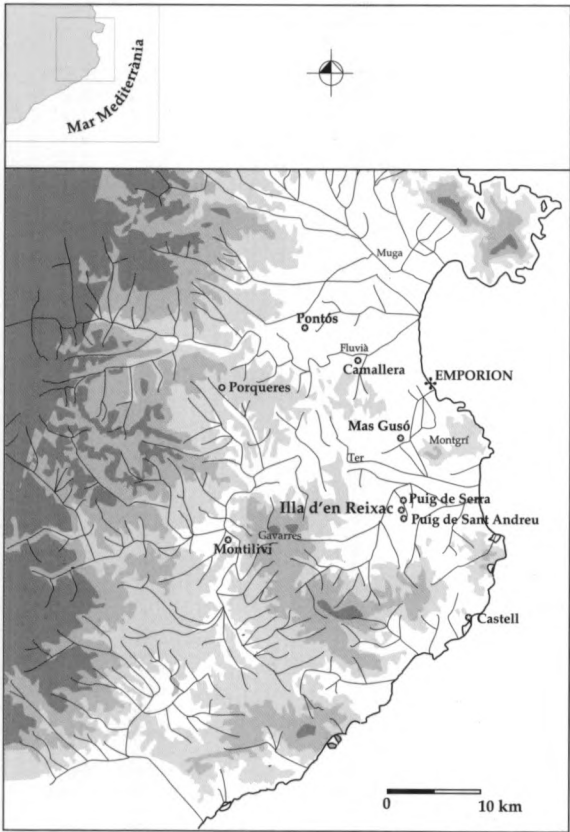

Figura1. Situació de l'Illa d'en Reixac i altres jaciments d'habitació contemporanis del nord-est de Catalunya citats al text.

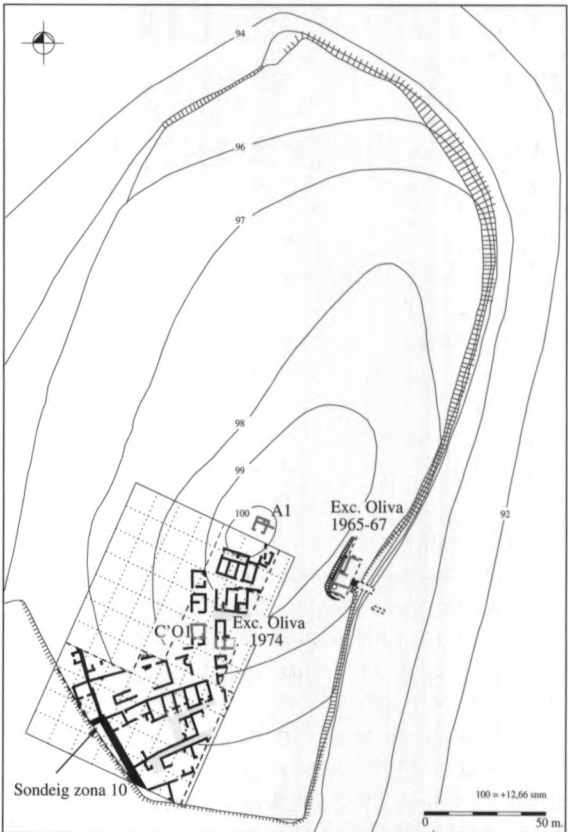

Figura 2. Situació dels sondejaments realitzats a l'Illa d'en Reixac en els quals s'han trobat els fons de cabana (A1, C'01), o que han donat materials arqueològics de la mateixa cronologia.

48

identificar les primeres estructures d'habitació d'inici de l'edat del Ferro, tallades parcialment a la roca, sobre les quals es va desenvolupar el poblat d'època ibèrica (Martín 1979 i 1982).

A les excavacions d'Oliva ja s'havia documentat repetidament l'existència de materials arqueològics tipològicament i cronològicament iguals que els que van aparèixer associats a aquests fons de cabana, tant a l'Illa d'en Reixac (Oliva 1976, 793-799), com al Puig de Sant Andreu, i especialment en els nivells que es troben per sota de la fonamentació de la muralla occidental d'aquest darrer jaciment (Oliva 1955, 21 i 1956-57, 53-54). E. Pons va tractar aquest tema de manera global per primera vegada, amb els resultats de les excavacions realitzades a l'Illa entre 1975 i 1981 en un dels sondejaments (A1) (Pons 1984, 97-106). En el mateix treball també va analitzar els materials arqueològics corresponents a aquesta fase procedents del Puig de Sant Andreu, i va fer una proposta de l'àrea que podia haver ocupat en aquest jaciment l'hàbitat de principi de l'edat del Ferro (Pons 1984, 112, fig. 42). Així mateix, al sondeig realitzat els anys 1982 a 1984 al Tall Ll-1 al Puig de Sant Andreu també es varen trobar evidències d'hàbitat d'aquest moment (Martín, 1990).

EL POBLAT D'INICI DE L'EDAT DEL FERRO A L'ILLA D'EN REIXAC

Al jaciment de l'Illa d'en Reixac, tots els sondejaments en els quals s'ha arribat fins a la roca natural han donat materials arqueològics del darrer quart del s. VII i inici del s. VI aC en els nivells més profunds (Fig.2). Això dona unes dimensions mínimes del primer poblat d'uns 110 m N-S per uns 45 m E-O. De l'excavació de 1965-67 només es coneixen els materials arqueològics. De la del 1974, a més dels materials n'han quedat documentades tres fosses tallades a la roca, però les condicions de l'excavació no permeten interpretar-ne la funció. Els sondejaments de 1975-84, A1 i C'01, van permetre la identificació i documentació per primera vegada de cinc fons de cabana d'aquest poblat d'inici de l'edat del Ferro. Finalment, en el curs de la realització del projecte d'excavació en extensió dels anys 1987-95, a dos sectors es van practicar sondejaments que van assolir la roca. El primer dels dos, al nord del C'01, va consistir en l'excavació del reompliment d'una profunda fossa de deixalles de la darrera època d'ocupació del jaciment, que havia tallat l'estratificació gairebé fins a nivells fundacionals, i del fons del qual es va recuperar material cerà-

mic d'aquesta cronologia, amb vint-i-un fragments de ceràmica indígena feta a mà d'inici de l'edat del Ferro, dos fragments d'àmfora fenícia i un d'àmfora etrusca. El segon es va practicar a l'exterior de la muralla meridional, i per sota dels nivells de fundació d'aquesta es va trobar també un conjunt de ceràmiques que es varen datar entre 600 i 540 aC. Aquest conjunt, en el qual més de la meitat del material era ceràmica a mà, i la resta àmfora fenícia, fragments informes d'àmfora acroma, la meitat superior d'un aribal corinti, i cinc fragments de ceràmica a torn ibèrica, semblava associat a una llar, però les condicions de la troballa, en un nivell inundat per la capa freàtica, no permeten afirmar-ho de manera segura.

Totes les estructures d'habitació documentades fins ara d'aquest primer poblat preibèric s'han trobat en una superfície de només uns 63 m², dels quals uns 48 m² corresponen al sondeig A1 i 15 m² al C'01. A més, cap dels fons de cabana descoberts en aquests sondejors no s'ha pogut excavar totalment, atès que tots es troben afectats en alguna mesura pels murs de les fases posteriors o pels propis límits dels sondejors. Per tant, les conclusions que es poden extreure de la seva excavació són forçosament parcials. Aquestes estructures per ara adopten dos sistemes constructius bàsics:

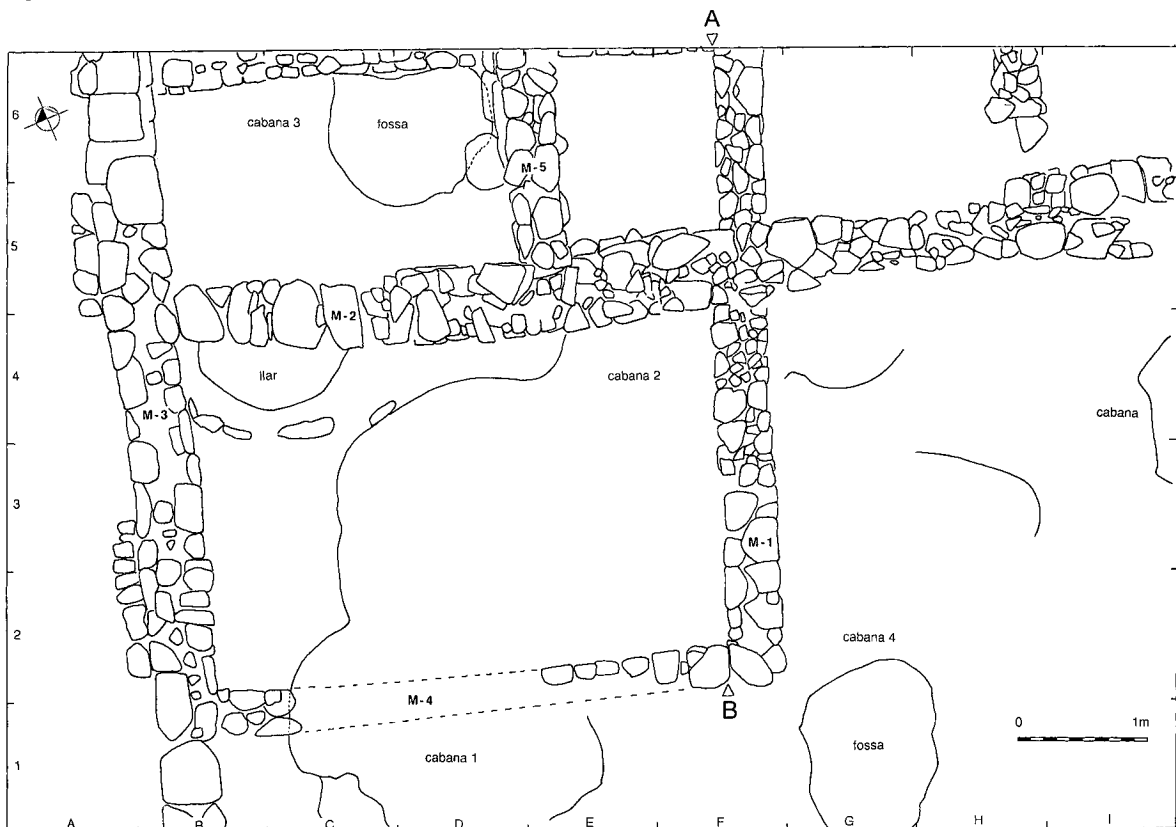
CABANES AMB LA BASE TALLADA A LA ROCA

D'aquest tipus se n'han excavat tres (1, 2 i 5). L'estructura de la cabana es recolza en un angle de roca, tallat aprofitant el pendent del sòl natural. Un costat de l'angle constitueix el basament del tancament de fons de la cabana, i l'altre el sòl. La seva planta, que no es coneix de manera sencera en cap cas, té una forma menys regularment circular que les del segon tipus. En dos dels casos a l'entorn de la cabana s'han trobat forats que haurien servit per a sostenir en posició vertical els pals de fusta que aguantaven l'entramat de fang i branques (*torchis*), que formava la paret de les cabanes. A l'altre (cabana 1), no se n'han trobat.

CABANES AMB FOSSA CENTRAL

Aquests habitatges estan constituïts per una fossa central, de forma circular o allargada, oberta a la roca mare. El límit exterior de la cabana es troba delimitat per diversos forats de pal tallats també a la roca, que tanquen un espai més o menys circular. El sòl de roca dintre d'aquest espai és aplanat, i es troba en el mateix pla que l'espai circumdant exterior a l'habitatge. A l'interior dels forats, en bastants casos s'han trobat tascons de pedra de la pròpia roca mare, posats verticalment, per a la

Figura 3. Sondeig A1. Planta amb els murs d'època ibèrica i la situació dels fons de cabana.

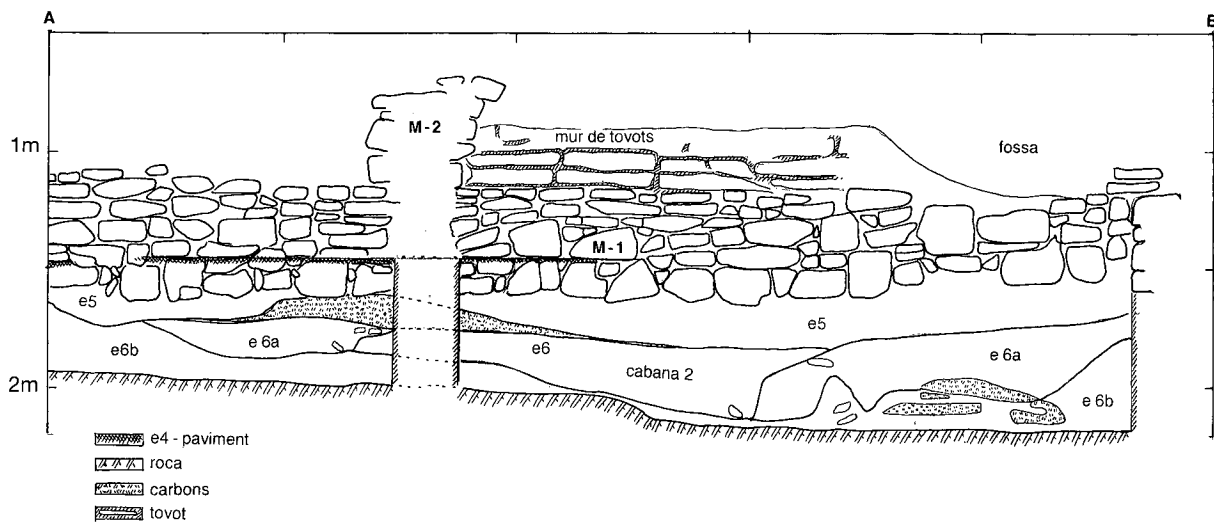

Figura 4. Sondeig A1. Secció A-B. Sota el mur M-1 es pot observar la secció corresponent al fons de cabana 2.

subjecció dels pals. Se n'han excavat dues (cabanes 3 i 4).

La construcció de la cabana 5, del sondeig C'01, tot i que és assimilable al primer tipus, està envoltada d'una plataforma àmplia, amb els forats de pal.

Per a la construcció de les cabanes de l'Illa d'en Reixac es va utilitzar el sistema de l'entramat de fusta i fang, per a l'elevació dels murs, en tots els casos coneguts. La utilització dels tovots en aquest jaciment es documenta a mitjan s. VI aC, a les cases de la primera fase ibèrica (vegeu Figs. 4, 10 i 11). Les llars, en bastants casos, no tenen cap sola de material refractari, i es varen practicar directament sobre sòl rocós o de sediment. Se'n conserva una capa de terres cremades, amb cendres i carbons. En no tenir preparació, la seva situació en els habitatges era menys fixa que en el cas de les llars construïdes.

EL SONDEIG A1

Es va obrir a la part més alta del turó, amb una superfície de 54 m² (Fig. 3). Va assolir una fondària d'entre 1,90 m i 2,50 m des del nivell superficial fins a la roca, que té un fort pendent des del nord-est cap al sud-oest. L'estratigrafia va documentar una successió de cinc fases d'ocupació (Fig. 4). La més moderna, que només es va trobar a l'oest del mur M-2, es data del 425-380 aC. Per sota hi havia tres fases més d'habitació d'època ibèrica, la més antiga de les quals es data del 550/540-525 aC (fase IIIa II), i és la primera que va utilitzar la construcció de cases de planta rectangular, amb murs amb basament de pedra i elevació de tovot. El paviment de la fase IIIa II, l'estrat 4, se superposava al nivell d'abandonament-reompliment, estrat 5, per sota del qual es van trobar els fons de cabana. A més, es va trobar una fossa en els quadres B1, B2, B3,

C1, C2 i C3, que tallava la sedimentació i va arrasar en part el mur M-4; estava reblerta amb un conjunt de materials arqueològics de final del s. III aC i inici del II aC. Aquesta fossa va destruir bona part dels nivells arqueològics, però gairebé no va afectar el més profund, l'estrat 6, corresponent al poblat d'inici de l'edat del Ferro.

Al sondeig A1 s'han excavat quatre cabanes, i sota el límit est n'apareix una cinquena. Les cabanes 1 i 2 són del tipus tallades a la roca i les 3 i 4 corresponen al tipus amb fossa central. La que va quedar sense excavar és del segon tipus.

Cabana 1

L'habítacle es trobava delimitat essencialment per la roca retallada (Fig. 5). En el costat oest el tall tenia una altura de gairebé 70 cm. La cabana tenia forma el·líptica, amb l'eix major est-oest de 2,50 m, i el menor nord-sud d'1,50 m. Pel costat sud quedava parcialment sota el límit del sondeig. Una possible entrada, orientada al nord-est, es trobava marcada per dos pilons de pedres, separats per un interval de 75 cm. És l'única que s'ha troba condicionada amb un paviment de terra cuita, que presentava una coloració molt vermella. El procediment de construcció d'aquest paviment sembla que consistí en el cobriment del sòl amb argila crua i després la cocció amb una foguera controlada, sobre tota la seva superfície, que el va coure de manera desigual, ja que quedaven sectors del sòl coberts per argila crua vermella. El fons de roca té pendent est-oest, amb un desnivell d'entre 15 i 20 cm, i per això, a la part més profunda, en el costat oest de l'habítacle, per sota del paviment es va trobar un reompliment de terra i petites pedres (estrat VI c), que tenia la funció de nivellar el sòl de la cabana. Dintre d'aquest paquet, la presència d'alguns fragments d'argila amb senyals de branques docu-

menta l'existència d'un habitacle previ a la construcció d'aquesta cabana. No es va poder determinar cap llar, tot i que en els sediments trobats per sobre del paviment (estrat 6 a), hi havia gran quantitat de carbons i cendres. Els materials arqueològics trobats en el VI c són 27 fragments de ceràmica a mà, i un fragment d'àmfora fenícia. Sobre el sòl de la cabana, gairebé tots els materials ceràmics recuperats varen ésser ceràmica feta a mà, amb 89 fragments, corresponents a nou individus, i tres fragments d'àmfora fenícia, dos informes i l'altre corresponent a una espatlla.

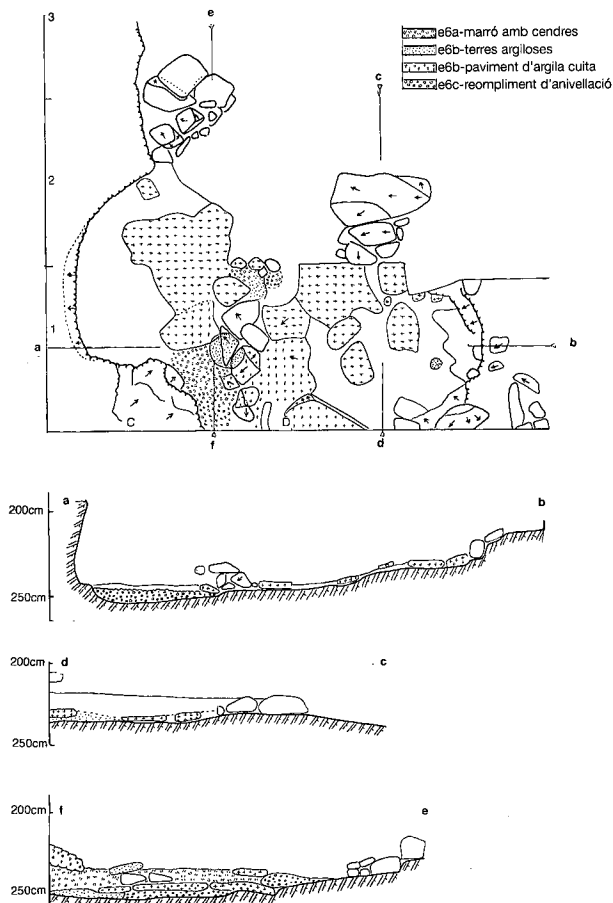
Cabana 2

Es trobava retallada en part en el mateix desnivell rocós que la cabana 1 (vegeu Figs. 3 i 4), i se li superposaven els basaments de pedra dels murs M-1 i M-2. Tenia una superfície d'uns 6,2 m, amb un eix de 2,5 m N-S per uns 2,5 m E-O. Una part de la cabana va ésser objecte d'un petit sondeig previ (Martín/Sanmartí, 1976-78). La part posterior i lateral de la cabana es presentava delimitada per la roca mare descomposta (e6a de colo-

ració marró i e6b de coloració groga, igual a la de la roca viva), i a la part anterior, que obria cap a l'est, es varen trobar dos forats de pal, de 13 i 17 cm de fondària respectivament. El fons de roca de l'habitable en aquest cas s'havia condicionat retallant-lo fins a fer-lo bastant pla. Per sobre, la successió de focs, en diversos emplaçaments dintre l'espai, i a diferents fondàries, mostra evidències del que Pons va anomenar habilitació discontinua periòdica (Pons, 1984, 100-101). Per sobre de la roca es va trobar una llar construïda, amb sola de fragments de ceràmica indígena feta a mà. En el nivell més profund (entre 220 i 210 cm), els materials ceràmics varen ésser exclusivament fets a mà, i entre 210 i 190 cm apareixien alguns fragments d'àmfora fenícia. A la part superior de l'estrat 6 i a l'estrat 5 les ceràmiques d'importació es diversifiquen, amb l'aparició d'àmfora i *bucchero* etruscs, i copa jònica B2. També s'hi varen trobar alguns fragments de ferro, i d'escòria de ferro.

Del foc sobre la roca es varen recollir 80 cm³ de sediments, amb els quals, junt amb 600 cm³ més, procedents de vuit forats de pal, es varen realitzar els primers estudis paleocarpològics en el jaciment (Castro/Hopf, 1982), que es comentaran més endavant.

Figura 5. Sondeig A1. Planta i seccions a-b, c-d i e-f de la cabana 1.

Cabana 3

Aquesta cabana, del tipus amb fossa central, només es va poder excavar parcialment, atès que en part es trobava per sota el límit nord del sondeig, i en part sota el mur M-5 (Fig. 6). La fossa té un diàmetre màxim E-O d'1,30 m, i una fondària màxima de 50 cm. En els costats sud i oest es varen trobar cinc forats de pal, de diàmetres entre 10 i 24 cm, i d'una fondària de fins a 20 cm. L'espai que delimita el conjunt d'estructures conegudes és de 2,25 m E-O, i 1,40 m N-S. No s'hi va trobar cap estructura de combustió, però sí restes de cendres i carbons dintre la fossa, en el seu costat nord-est, fet que permet suposar que podia haver-hi hagut una llar sobre el sòl de roca a la part de l'habitable propera no excavada, com passa a la cabana 4. Dintre de la fossa també es varen trobar abundants restes del fang amb senyals de branques que havien format part de la paret de l'habitable.

Cabana 4

Aquesta cabana tampoc no s'ha pogut excavar totalment. La fossa central és de forma allargada, amb diàmetre E-O de 1,10 m, i el N-S de més d'1,30 m. Al seu entorn, en els costats nord i est, es varen trobar sis forats de pal. En el costat oest, i propera al límit de la fossa, hi havia una llar situada directament sobre la roca, sense preparació. A l'interior de la fossa s'hi acumulaven deixalles, especialment restes de la combustió de la llar, cendres i carbons i també ossos d'animals i fragments de ceràmica i altres materials. Els materials ceràmics del fons de la fossa (entre 250 i 240 cm de fondà-

ria) varen ésser 23 fragments a mà, i un d'àmfora. A partir de 240 cm, a tot l'estrat 6 els materials indígenes varen ser ceràmiques fetes a mà, que es trobaven acompanyades d'importacions d'àmfora fenícia, ceràmica jònica de pasta clara, grisa monòcroma de producció de Massalia, àmfora etrusca i un fragment ibèric pintat, que pel tipus de pasta sembla importat.

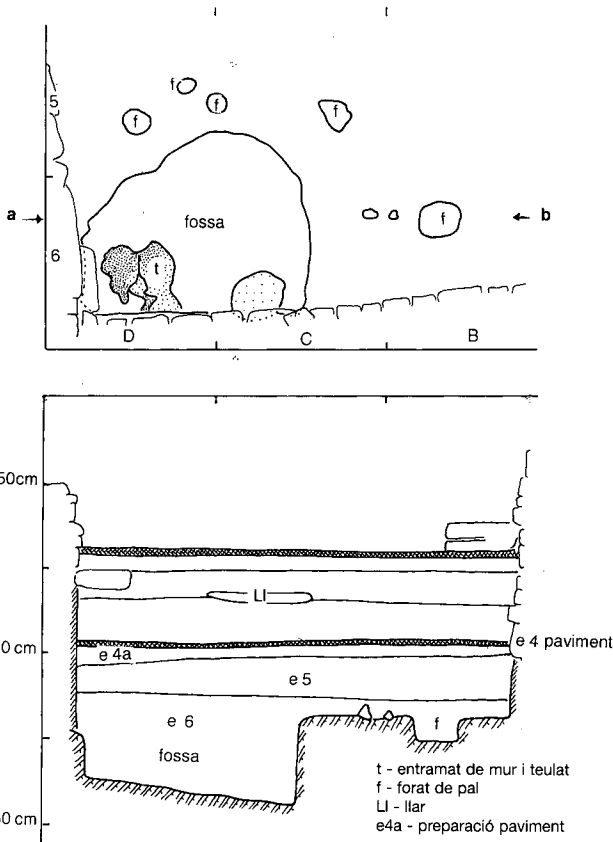
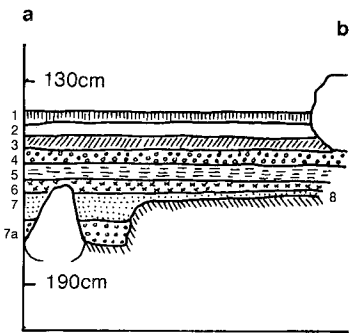
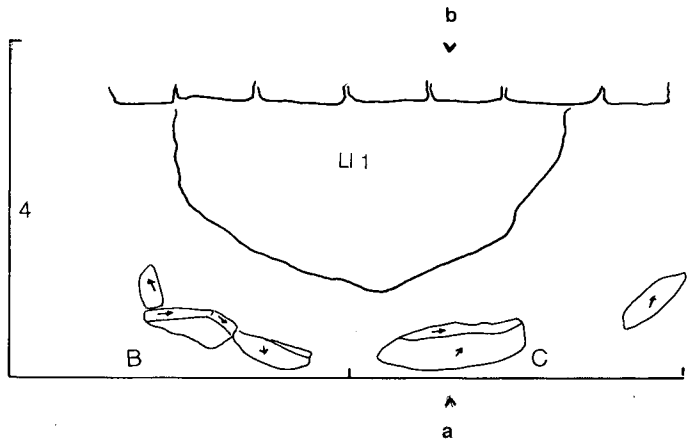

Figura 6. Sondeig A1. Planta i secció a-b de la cabana 3.

Figura 7. Sondeig A1. Planta i secció de la llar LL-1.

1 - paviment. 2 - preparació del paviment. 3 - terra fosca amb carbons. 4 - terra clara. 5 - terra vermella argilosa. 6 - terra fosca 7 - cendres. 7a - cendres i carbons. 8 - llar, superfície de combustió

Llar 1

Una altra estructura apareguda en aquest sondeig és una llar construïda, la LI-1. Va aparèixer en els quadres A-4/B-4 del sondeig, per sota del paviment de l'estrat 4 i dels seus nivells de preparació. Quedava tallada pel mur M-2. El seu diàmetre E-O era d'1,15 m. Al seu entorn es conservaven tres pedres clavades verticalment al sòl, que delimitaven un cercle entre elles i el sòl de la llar, que es trobava reomplert amb carbons i cendres. En el seu entorn no es van trobar restes culinàries ni gairebé ceràmiques. Tampoc no es va poder associar a cap de les cabanes conegudes.

EL SONDEIG C'01

Es va obrir a mig pendent del vessant meridional de l'Illa. La cala tenia una superfície de 36 m², orientada en sentit nord-sud. El fons de gresos, que en aquesta part del jaciment fa un pronunciat pendent en sentit NO a SE, en els quadres meridionals del sondeig es va trobar retallat, creant una superfície més o menys plana a la zona ocupada per la cabana 5. A la resta del sòl natural hi havia diversos forats, per a sosteniment de pals, un dels quals tenia un diàmetre de 27 cm i una fondària de 36 cm, cosa que indica que devia sostenir un pal de mides importants. En general, tots els forats fets a la roca en aquest sondeig tenen diàmetres i profunditats que indiquen la utilització de peus drets de gran envergadura per a la construcció de les cabanes d'aquesta part del jaciment. Algun d'ells conservava tascons de pedra en el seu interior, per a sostenir-los verticalment.

L'excavació va permetre la identificació de cinc fases d'ocupació, la més vella de les quals és la corresponent al poblament de final del s. VII i inici del VI aC, i la més moderna correspon a una estança de probable ús

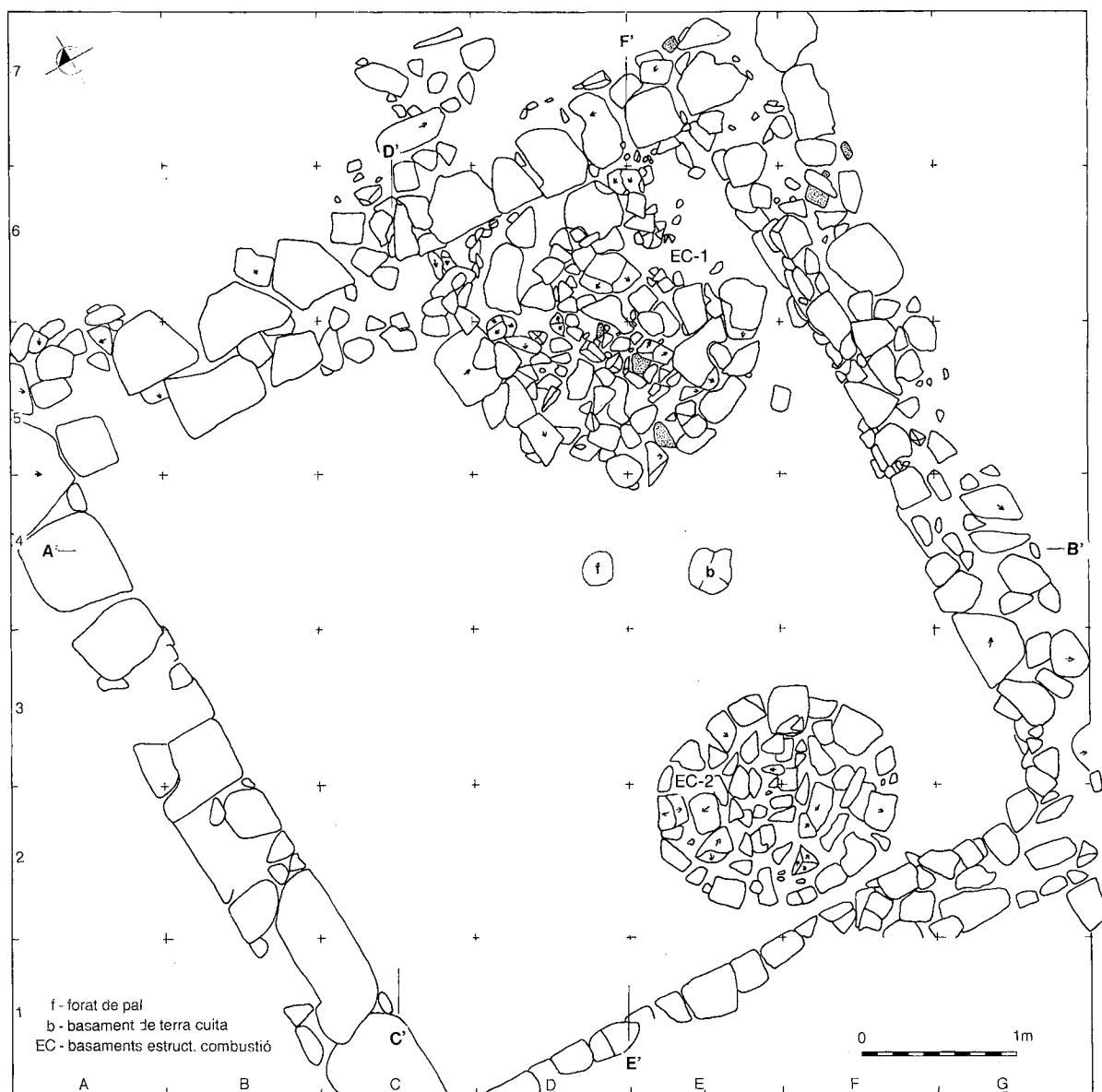

Figura 8. Sondeig C'01. Planta amb els murs i basaments d'estructures de combustió del s. IV aC.

artesanal, en la qual s'havien conservat els basaments de pedra de dues estructures de combustió, possiblement forns, la part superior dels quals es presentava arrasada (EC-1 i EC-2) (Figs. 8 i 12). Als quadres E4-F4, a la base de l'estrat 5, que és un nivell de reompliment-nivellació assimilable a l'estrat 5 del sondeig A1, es va trobar una llar construïda, amb dues capes de preparació, la inferior de ceràmica i a sobre petites lloses del mateix gres que constitueix la roca mare, d'una mida d'entre 8 i 20 cm de llarg, i algun fragment de ceràmica i terra cuita. Era de forma ovalada, amb una longitud N-S d'uns 90 cm i l'amplada E-O d'uns 50 cm. Sobre l'estrat 5 s'hi va construir directament el paviment (estrat 4c) de la primera casa de l'ibèric antic, que el va utilitzar com a preparació. (Figs. 9 i 10).

La cabana 5

La construcció del mur M-1, que és el més profund localitzat en aquest sondeig, no permet assegurar si hi havia restes d'un o de dos fons de cabana a l'espai afectat pel sondeig, ja que se superposa a les estructures del poblat de la primera edat del Ferro, i la seva fossa de fundació va tallar els estrats 5 i 6 (Figs 9, 10, 11 i 12). La cabana 5 tenia la part del fons tallada en el pendent de la roca, amb una fondària entre 40 i 50 cm. Les terres que constituïen el sediment de l'interior de la cabana o cabanes, l'estrat 6, eren molt fines, pulverulentes i verduoses, i la roca natural per sota d'elles es trobava descomposta. Això podria indicar que la zona va estar inundada durant un cert temps. A l'estrat 6 no s'hi va trobar cap llar, però probablement s'hi poden relacionar

les tres llars situades a la plataforma superior, implantades directament sobre la roca, sense cap mena de capa de preparació construïda. Per sobre, l'estrat 5 se superposava directament a la roca natural a tota la zona al N i O dels fons de cabana.

Els materials arqueològics trobats al nivell 6 varen ésser poc abundants, amb un 90 % de ceràmica a mà (Figs. 13 i 14), i les escadusseres ceràmiques a torn poden procedir en part d'intrusions associades a l'obertura de les fosses de fundació del mur de la fase següent. Dintre la cabana també es van trobar fragments de fusta i bronze, probablement d'una capsa. Barrejats amb els sediments hi havia abundants fragments dels materials constructius, de terra crua, amb senyals d'encanyissats, de les parets i el sostre de l'habitable.

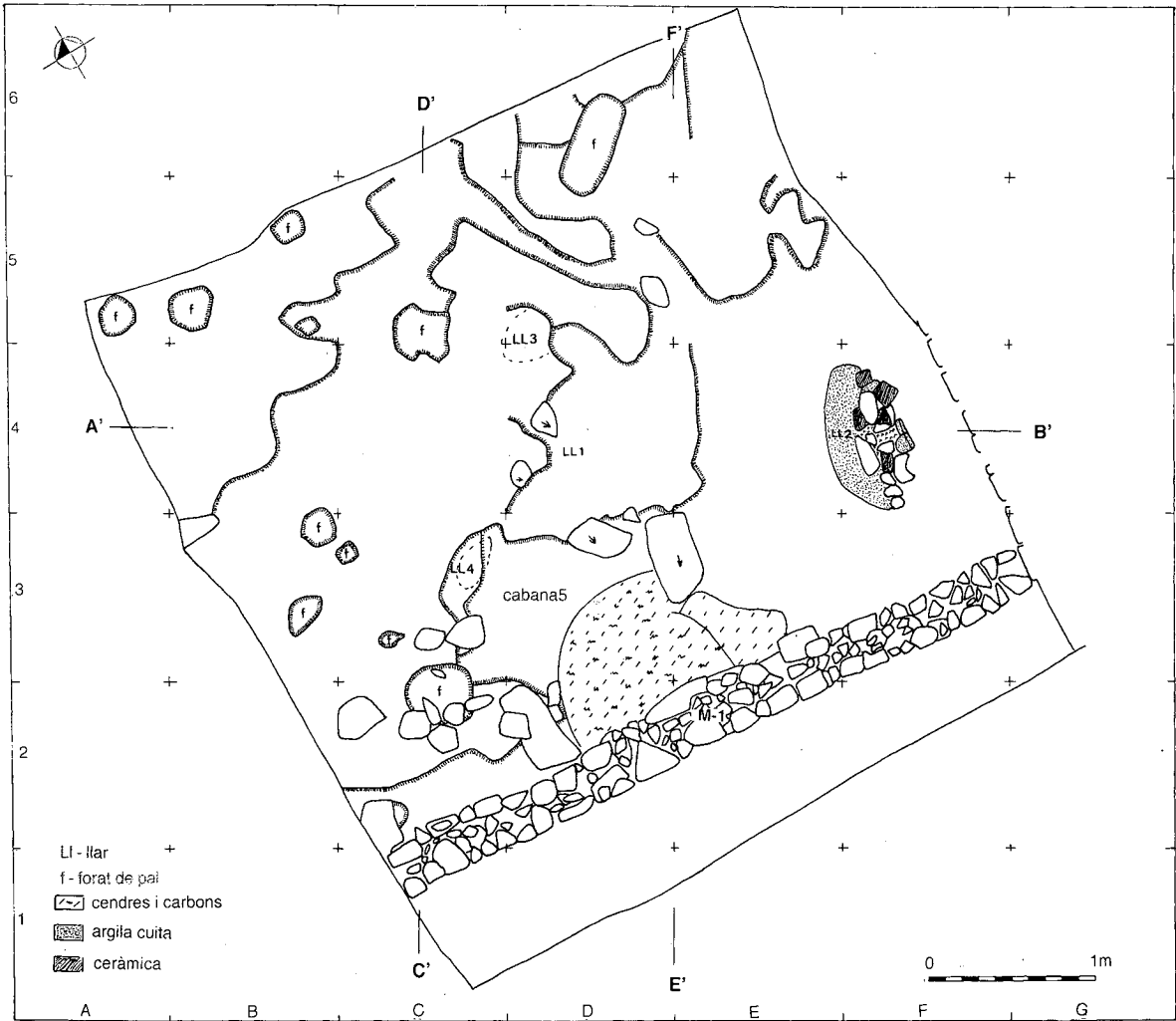
L'estrat 5 estava constituït per terres argiloses de color marró. Aquest nivell va ésser bastant estèril, i la ceràmica trobada era majoritàriament feta a mà. Per altra

banda, la ceràmica que constituïa la llar construïda del quadre F4 era en un 93,3 % feta a mà també, i hi havia un fragment d'àmfora fenícia. Aquest nivell sembla que correspon a un moment de desocupació o pot ésser una preparació de reompliment per a la segona ocupació. També es va trobar al sondeig A1.

Aquest fet, i la similitud del material ceràmic i faunístic amb el dels fons de cabana, fa pensar que és més probable la primera possibilitat. En tot cas es va aplanar per a la construcció del paviment de l'estrat 4c. Per sobre d'això, la fase següent correspon ja a una casa de mitjan s. VI aC, amb planta rectangular, construïda amb murs amb basament de pedra i elevació de tovet de pedra, i el ja esmentat paviment que es va construir amb terra piconada, i va ésser consolidat probablement amb una coccio controlada.

La fauna trobada en el sondeig C'01 va ésser objecte d'anàlisi (Colomer, inèdit). Entre les restes faunísti-

Figura 9. Sondeig C'01 amb la cabana 5, altres estructures del poblat d'inicis de l'edat del Ferro, i un mur de la primera fase ibèrica que se superposa a la cabana.

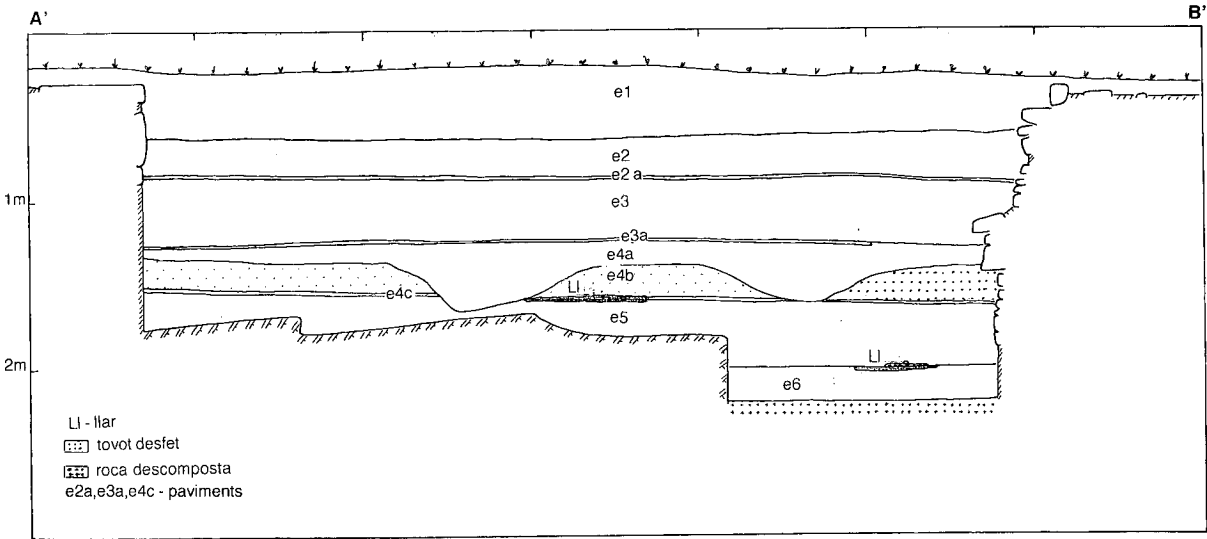

Figura 10. Secció A-B del sondeig C'01.

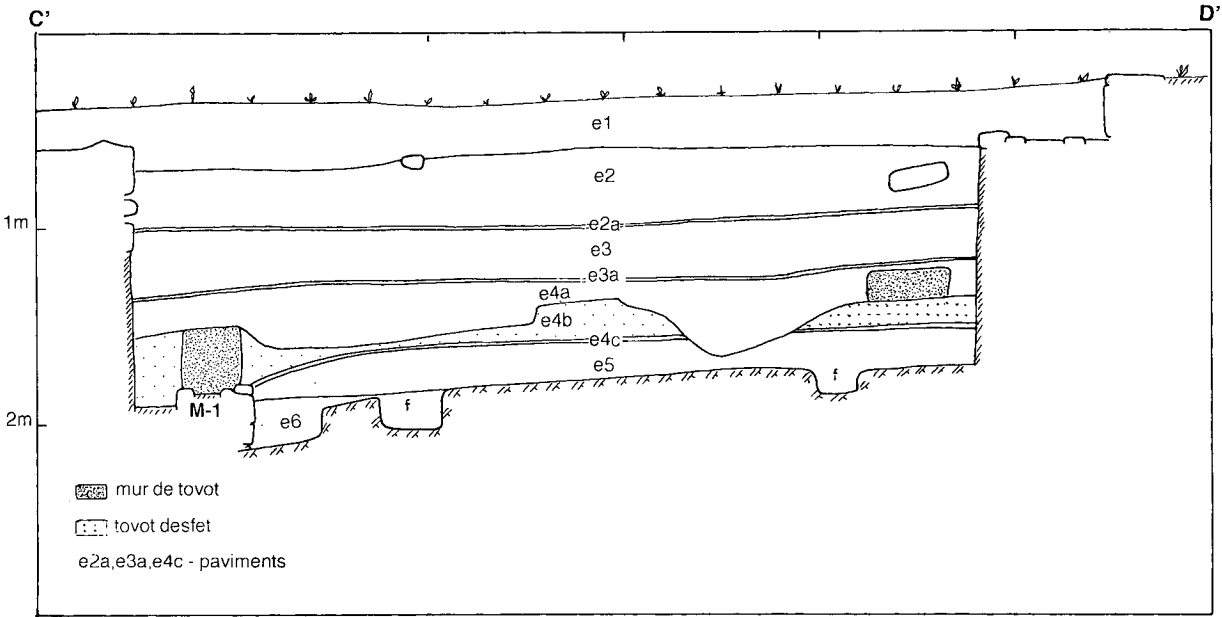

Figura 11. Secció C-D del sondeig C'01.

ques trobades al fons de cabana, ocupa un lloc destacat el conill, seguit dels ovicaprins, bòvids i porc, per la qual cosa, i amb les reserves que deriven dels resultats molt inicials encara, segons l'autora de l'anàlisi sembla que la cacera devia tenir un paper força considerable en l'alimentació. També es varen recollir abundants restes malacològiques i alguns ossos d'aus.

CRONOLOGIA

Sobre la roca mare, a l'Illa d'en Reixac sembla que es documenten evidències de l'existència d'un poblat previ a l'arribada d'importacions, que cronològicament se situa a la segona meitat del s. VII aC. En el darrer quart

d'aquest segle apareixen les primeres importacions, que corresponen a àmfora fenícia. Als sondejors excavats fins ara es documenta l'arribada d'àmfora i *bucchero* etrusc en nivells anteriors a l'arribada de productes ceràmics grecs, que en ambdós casos són ja del s. VI aC. Ocasionalment també es troben fragments de ceràmiques ibèriques pintades d'importació.

ELS RECURSOS ECONÒMICS

Les anàlisis de les restes carpològiques, antracològiques, òssies i malacològiques recollides a l'excavació dels fons de cabana han permès fer una primera aproximació al medi natural i als recursos econòmics explo-

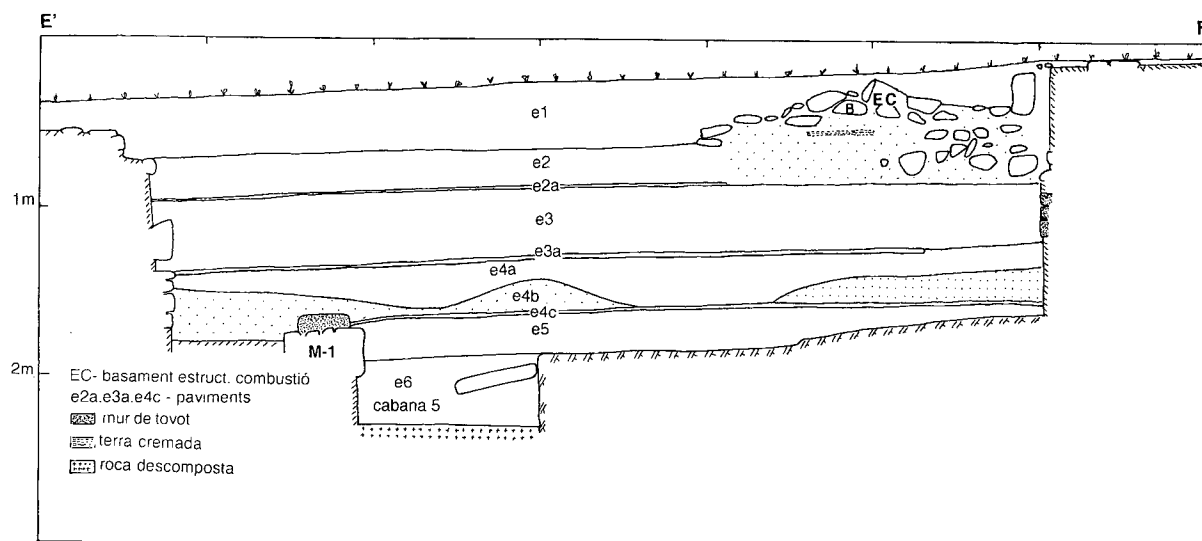

Figura 12. Secció E-F del sondeig C'01.

tats en aquesta zona de l'Empordà a inici de l'edat del Ferro. Entre les plantes cultivades, les més abundants varen ésser els cereals, especialment l'ordi (*Hordeum vulgare polystichum*), seguit del panís (*Setaria spc.*), tant a les terres de la llar del fons de cabana com a les dels forats de pal, i també es van trobar blat (*Triticum dicoccum* i *aestivum*) i mill (*Panicum miliaceum*), testimonis d'una agricultura cerealística ben desenvolupada. Les lleguminoses, per bé que es van documentar algunes restes de fava (*Vicia sp.*), apareixen en molt poca quantitat, igual que l'olivera i la vinya, que no es devia destinar a la producció de vi (Buxó, 1998, 271). També es varen trobar espècies silvestres comestibles en aquesta fàcies de l'Illa d'en Reixac: móra i un fruit del roure (gla), procedents de recol.lecció, que segons Buxó no es troben en nivells més moderns (Buxó, 1998, 271-272). L'estudi dels carbons cremats, que es van trobar molt fragmentats, va permetre la identificació del roure (*Quercus sp.*). Ateses les seves característiques probablement procedeixen de l'estructura de les cabanes. Les restes faunístiques indiquen una ramaderia important basada especialment en els ovins i el porc, i també amb bòvids, igual que en fases successives, mentre que en els dos estrats, 6 i 5, no es varen trobar restes de cavall, fet que probablement indica que en aquesta fase era poc important en nombre, tot i que cal no interpretar aquest fet com una absència de l'espècie en el jaciment durant aquest període. Entre les activitats artesanals, sembla que es pot documentar l'evidència de metal.lúrgia del ferro, ateses les troballes, poc nombroses, d'escòria d'aquest metall ja a partir de l'estrat 6.

Tot això documenta una societat en què l'economia es basa en unes activitats agrícoles cerealístiques ben

desenvolupades -però amb cultius de lleguminoses encara poc evolucionats- i amb una ramaderia semblant a la que es documentarà al llarg de tota l'època ibèrica. Per altra banda, sembla que també es pot parlar d'una incipient producció de ferro. Els resultats de les excavacions dels sondejors A1 i C'01 mostren, com passa en altres jaciments empordanesos, uns primers contactes comercials amb el món fenici, atès que les primeres importacions ceràmiques es relacionen amb l'arribada d'àmfora fenícia. Totes aquestes activitats experimentaran un gran desenvolupament a partir de mitjan s. VI aC, que s'ha de relacionar força amb les influències rebudes després de la fundació d'Empúries, i que per tant sembla que tingueren el seu principal motor en les relacions amb aquesta colònia.

ALTRES ESTRUCTURES ENFONSADES D'HABITACIÓ A ULLASTRET I EN ALTRES JACIMENTS EMPORDANESOS

Més amunt s'ha comentat que, a l'excavació dels nivells profunds de les habitacions adossades a la muralla oest de l'*oppidum* del Puig de Sant Andreu, Oliva va detectar un hàbitat, anterior a la construcció de la primera muralla, que va anomenar poblat inicial, i que va relacionar amb les sitges que es troben tallades a la roca mare (Oliva 1955, 21), però del qual no va documentar les estructures d'habitatge. De tota manera, són freqüents les referències d'aquest autor a la troballa de fragments de fang amb empremtes de branques, de murs i teulades. Va comparar aquest establiment amb altres semblants, existents en els poblats del Castell de la Fosca i de la Creueta (probablement es referia al poblat de Montilivi, poc distant de la Creueta, en aquest

segon cas), i diu que la seva troballa demostra que "*la base de los yacimientos preromanos descansa sobre establecimientos más antiguos, de la primera Edad del Hierro.*" (Oliva 1956-57, 53-54).

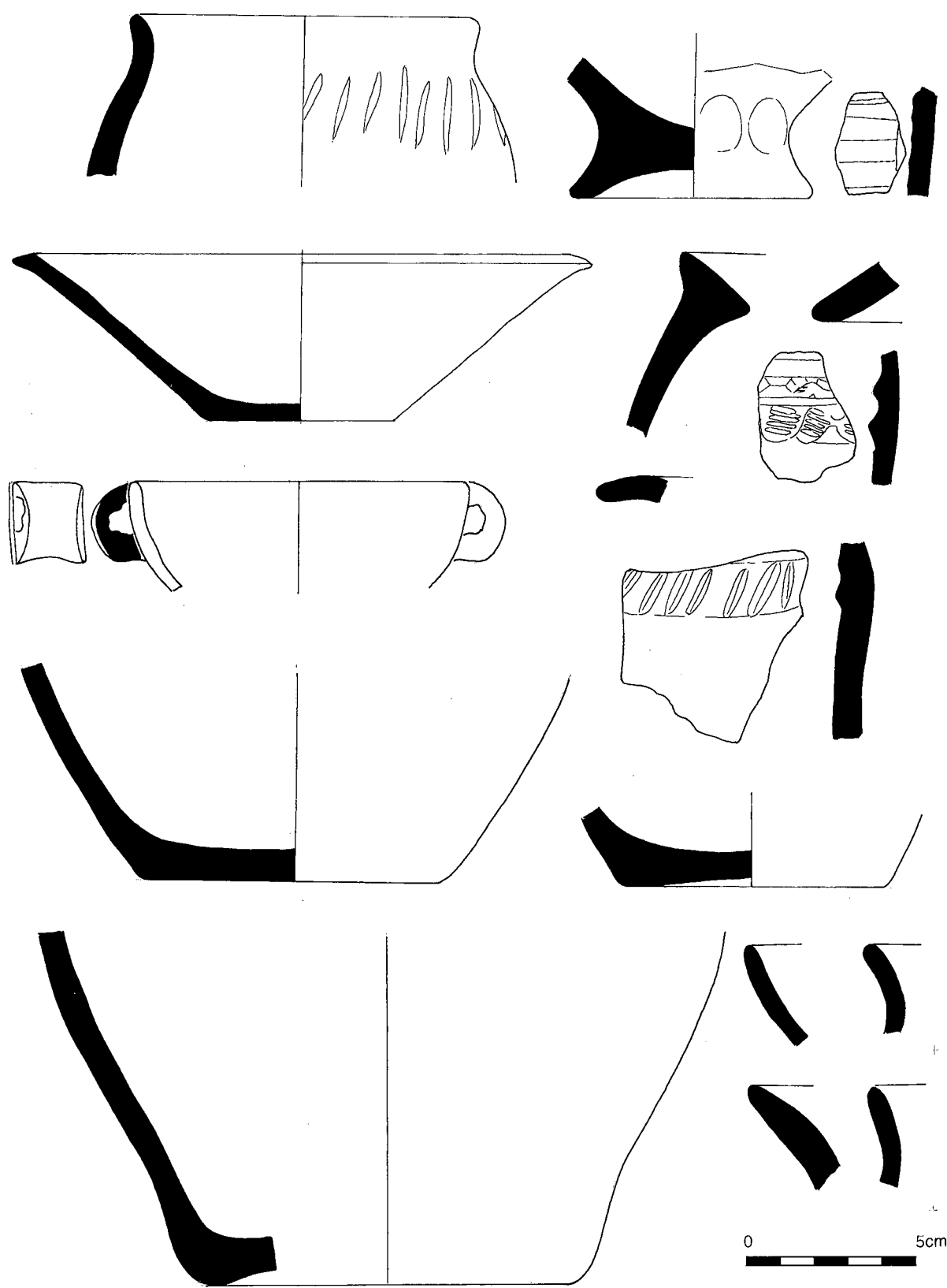
En el sondeig realitzat l'any 1984 al tall LI-1 del Puig de Sant Andreu, en el nivell més profund es van trobar evidències d'un habitacle, constituïdes per dos forats tallats a la roca mare, per a sostenir posts, associats a una llar amb sola de ceràmica feta a mà. La ceràmica indígena era tota a mà, i també s'hi va trobar àmfora etrusca. La datació d'aquest nivell és de la primera meitat del s. VI aC, i es troba en el mateix context que la "troballa tancada" del tall L-5 (Arribas/Trias 1961, 18-40). A la vora d'aquest sondeig, a l'angle SO de l'*op-pidum*, a l'espai obert o pati envoltat d'estances porticades, s'observen tres cavitats tallades a la roca, d'una fondària d'entre 60 i 80 cm, que poden haver tingut la mateixa funció que les que hem descrit del sondeig A-1 de l'Illa d'en Reixac.

Al Puig de Serra, a Serra de Daró, les prospeccions realitzades per a la delimitació de la necròpolis en els anys 1982 i 1986 varen posar al descobert també un hàbitat de cabanes anterior a aquesta (Martín/Genís 1993, 8-10). L'any 1982 es va trobar una cabana de forma probablement rectangular, de la qual es conservava el sòl i la part baixa dels costats oest i sud, tallats a la roca. L'any 1986 es van trobar restes d'un altre o de dos habitatges (la circumstància de la troballa, afectada per una fossa de vinya, no permet assegurar-ho), amb un forat tallat a la roca, amb tascons de la mateixa roca mare posats verticalment al seu interior, i una llar construïda, amb sola de ceràmica. La cronologia dels materials ceràmics apareguts en aquests estructures, que és de la segona meitat del s. VI aC, permet pensar que en alguns casos es degué continuar utilitzant la cabana enfonsada en un moment en què ja s'havia generalitzat la construcció en pedra. El Puig de Serra, ateses les condicions de visibilitat del lloc vers la plana al nord i oest dels dos poblats, deu haver estat un important lloc de vigilància, i les cabanes podien haver estat utilitzades per a aquesta finalitat, o també en relació als treballs a la pedrera que es troba al vessant de llevant del turó, explotada des de l'ibèric antic. Al jaciment del Mas Gusó de Belcaire d'Empordà, en els anys 1995 i 1996 s'han trobat evidències d'un hàbitat d'aquest mateix tipus (Casas 1996). Per sota de la vil·la romana del mateix nom, han aparegut restes d'un assentament d'època ibèrica amb arrels a final del s. VII aC, que va perdurar fins al s. II aC, i en sectors concrets i indrets molt puntuals apareixen restes encara més antigues, que fan recular la data de la primera ocupació del turó al Bronze Final. (Casas 1996, 167). En els nivells antics s'han trobat materials arqueològics de la fi del s. VII i primera meitat del s. VI aC, tipològicament semblants als de l'Illa d'en Reixac, Necròpolis Parralí, Sant Martí d'Empúries o Agullana, i també més

antics, amb paral·lels a la Fonollera. L'única estructura associada a aquests materials, ara com ara, és una fossa.

També, a les excavacions d'urgència fetes els anys 1994 i 1995 a Sant Martí d'Empúries, en els treballs a la Plaça Major, s'ha trobat una estructura tipus fons de cabana, de la fase de transició entre el poblat del ferro Inicial i l'assentament grec arcaic, amb ceràmiques indígenes a mà, i amb importacions d'àmfora fenícia, àmfora etrusca, *bucchero nero* i alguna ceràmica grega oriental. Per sota d'això s'han trobat quatre àmbits, separats amb parets d'una o dues filades de pedres, i amb forats de sustentació de pals de fusta, amb paviments d'argila i llars de foc construïdes. Les ceràmiques indígenes a mà, en aquest cas, apareixen acompanyades exclusivament d'importacions d'àmfora fenícia, i el conjunt s'ha datat a la segona meitat del s. VII aC, en un context de transició Bronze-Ferro (Aquilué *et alii* 1996, 58). També s'han trobat restes d'aquest tipus d'hàbitat als ja esmentats jaciments de Montilivi, del Castell de la Fosca de Palamós, del Mas Castellar de Pontós i de Camallera, tots ells estudiats per Pons (Pons, 1984).

Aquest tipus d'hàbitat a final de l'edat del Bronze i principi de la primera edat del Ferro es troba estès per la zona litoral i prelitoral de Catalunya (objecte d'un altre treball en aquest Dossier), i al sud de França també al Llenguadoc i a la Provença (Dedet, 1994) on s'ha trobat àmpliament documentat. La major part d'aquests habitatges a Catalunya tenen plantes de forma circular o de tendència elipsoidal, encara que algunes siguin rectangulars. En molts dels jaciments catalans és freqüent la troballa en aquests nivells d'àmfora i altres materials fenicis (Aubert, 1993), com passa a Aldovesta (Mascort / Sanmartí / Santacana, 1988, 73), o a Can Roqueta (Boquer i altres, 1992, 1997), mentre que en els hàbitats del Migdia francès és habitual sobretot la troballa d'àmfora i *bucchero* etrusc. A l'Illa, com ja s'ha comentat, els productes de l'àrea fenícia corresponen a la primera arribada d'importacions, mentre que en un segon moment es documenta l'arribada de productes etruscs. Formalment, les cabanes de l'Illa i del Puig de Serra del tipus que hem anomenat amb base tallada a la roca presenten similituds amb algunes de la Liquière, tot i que les trobades a l'Illa són de menors dimensions (Py i altres, 1984, 23, figs 21 i 54) i pràcticament no hi coneixem parets de pedra. Per altra banda, del tipus de cabanes amb fossa central se'n coneixen també paral·lels entre els quals sembla que n'hi hauria alguna a la Bòbila Madurell, lloc en què s'han trobat cubetes de diàmetre entorn a un metre, que els seus excavadors interpreten com a una mena de rebost d'estructures que haurien estat arrasades (Martín *et alii*, 1988, 84), mentre que en el cas de l'Illa poden haver estat relacionades amb processos de combustió.

58

Figura 13. Ceràmiques fetes a mà de l'estrat 6 de la cabana 5.

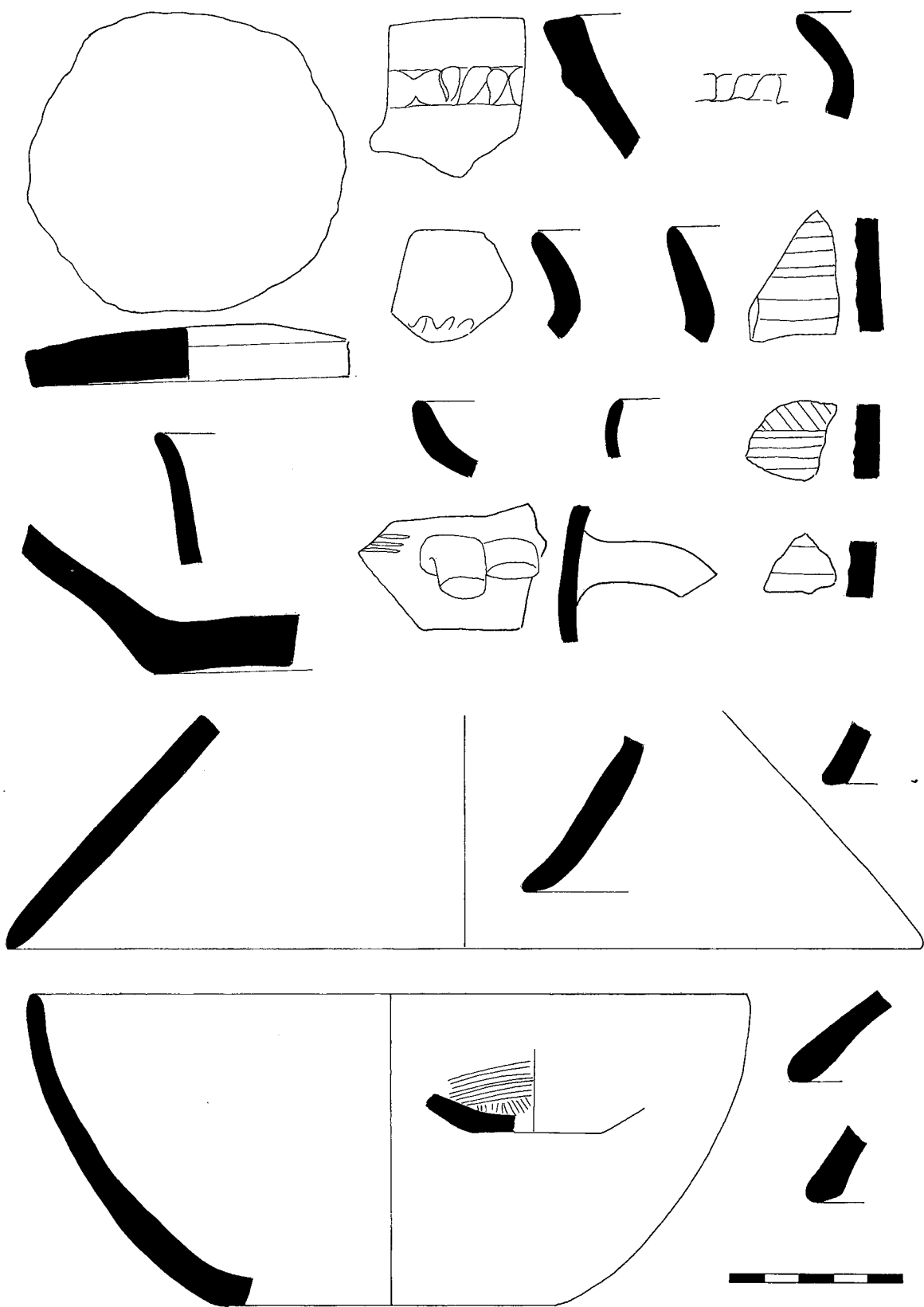

Figura 14. Ceràmiques fetes a mà de l'estrat 5 del sondeig C'01.

BIBLIOGRAFIA:

- AQUILUÉ, X., BURÉS, L., CASTANYER, P., SANTOS, M., TREMOLEDA, J. 1996, Excavacions Arqueològiques a Sant Martí d'Empúries (L'Escala, Alt Empordà), *Terceres Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Santa Coloma de Farners, 14 i 15 de juny de 1996, 52-64.
- ARRIBAS, A., TRIAS, G. 1961, Un interesante hallazgo cerrado en el yacimiento de Ullastret, *Archivo Español de Arqueología* 103-104, XXXIV, Madrid, 18- 40.
- AUBET, M.E. 1993, El comerç fenici i les comunitats del Ferro a Catalunya, *Laietania*, 8, *El poblament ibèric a Catalunya*, Mataró, 23-33.
- BOQUER, S., MERCADAL, O., RODÓN, T., SÁENZ, L. 1991, El jaciment arqueològic de Can Roqueta: dades sobre la transició del segle VII al VI aC al Vallès, *Limes* 1, Cerdanyola del Vallès, 7-18.
- BOQUER, S., GONZÁLEZ, L., MERCADAL, O., RODÓN, T., SÁEZ, L. 1992, Un nou assentament del bronze-ferro al Vallès: Can Roqueta (Sabadell, Vallès Occidental), *Tribuna d'Arqueologia* 1990-1991, Barcelona, 41-51.
- BOQUER, S., CARLÚS, X., FRANCÈS, J., GONZÁLEZ, P., PARPAL, A., VILLAFRUELA, J. 1997, Can Roqueta (Sabadell, Vallès Occidental): Noves dades sobre els establiments de l'edat del bronze i l'edat del ferro al Vallès, *Tribuna d'Arqueologia* 1995-1996, Barcelona, 77-97.
- BUXÓ, R. 1997, *Arqueologia de las plantas*, Barcelona.
- CASAS, J. 1996, Mas Gusó o Puig Moragues (Bellcaire d'Empordà). Campanyes de 1995 i 1996, *Terceres Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Santa Coloma de Farners, 14 i 15 de juny de 1996, 166-177.
- CASTRO, Z., HOPF, M. 1982, Estudio de restos vegetales en el poblado protohistórico Illa d'en Reixac (Ullastret, Gerona) , *Cypselà* IV, Girona, 103-111.
- COLOMER, A. 1987, *Estudi de la fauna de la Cala C'01 de l'Illa d'en Reixac (Ullastret)*, Girona, inèdit.
- DEDET, B. 1994, Visió general de l'habitació i l'hàbitat al Llenguadoc i al Rosselló durant la Protohistòria, *Cota Zero* 10, Vic, 131-145.
- GRACIA, F. 1998, El comercio protohistórico en el noreste peninsular entre los siglos VII-III aC. Balance de investigación 1985-1997, *Comerç i vies de comunicació (1000 aC-700 dC)*. XI Col.loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà, Puigcerdà, 31 d'octubre i 1 de novembre de 1997, 51-72.
- MARTÍN, M. A. 1979, Ullastret, Baix Empordà, *Informació Arqueològica* 30, Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació de Barcelona, 167.
- MARTÍN, M. A. 1982, Ullastret (2), *Les excavacions arqueològiques a Catalunya en els darrers anys*. Excavacions Arqueològiques a Catalunya, 1, Barcelona, 200-203.
- MARTÍN, M.A. 1987, El poblamiento ibérico en el Empordà, *Iberos. Actas de las I Jornadas sobre el Mundo Ibérico*, Jaén, juny de 1985, 19-33.
- MARTÍN, M.A. 1989, Los asentamientos durante la Edad del Hierro en el norte de Catalunya, *Pré-Actes Colloque International Habitats et structures domestiques en Méditerranée occidentale durant la Protohistoire*, Arles-sur-Rhone, 19 a 21 d'octubre 1989, 106-109.
- MARTÍN, M.A. 1990, El s. III aC a Ullastret (Baix Empordà). Excavació del Tall LI-1, *La romanització del Pirineu*, 8è Col.loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà, Puigcerdà, 8 a 11 de desembre de 1988, 35-41.
- MARTÍN, M.A. 1995, Formació i desenvolupament de la cultura ibèrica a la zona del nord-est de Catalunya, *Cultures i medi de la Prehistòria a l'Edat Mitjana*. X Col.loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà, Puigcerdà, 10 a 12 de novembre de 1994, 423-434.
- MARTÍN, M. A., SANMARTÍ, E. 1976-78, Aportación de las excavaciones de la Illa d'en Reixac al conocimiento del fenómeno de la iberización en el N. de Catalunya, *Simposi Internacional Els Orígens del Món Ibèric*, Ampurias 38-40, Barcelona-Empúries, 2 a 7 de maig de 1977, 431-447.
- MARTÍN, M. A., GENÍS, M. T. 1993, Els jaciments ibèrics del Puig de Serra (Serra de Daró). Segles VI-IV aC, *Estudis del Baix Empordà* 12, Sant Feliu de Guíxols, 5-48.
- MARTÍN, M. A., BUXÓ, R., LÓPEZ, J., MATARÓ, M. (dirs.) (en premsa) *Excavacions a l'Illa d'en Reixac, Ullastret, Baix Empordà. Campanyes 1987-1992*. Sèrie Monogràfica del Museu d'Arqueologia de Catalunya-Girona, núm.18.
- MARTÍN, A., MIRET, J., BOSCH, J., BLANCH, R.M., ALIAGA, S., ENRICH, R., COLOMER, S., ALBIZURI, S. 1988, Les excavacions al paratge de la Bòbila Madurell i de can Feu (Sant Quirze del Vallès, Vallès Occidental), *Tribuna d'Arqueologia* 1987-88, Barcelona, 77-92.
- MASCORT, M. T., SANMARTÍ, J., SANTACANA, J. 1988, L'establiment protohistòric d'Aldovesta (Benifallet, Baix Ebre). Un punt clau del comerç fenici a la Catalunya meridional, *Tribuna d'Arqueologia* 1987-88, Barcelona, 69-76.
- MASCORT, M. T., SANMARTÍ, J., SANTACANA, J. 1991, *El jaciment protohistòric d'Aldovesta (Benifallet) i el comerç fenici arcaic a la Catalunya meridional*, Publicacions de la Diputació de Tarragona.
- MAYA, J. L. 1990, ¿Bronze final o primera Edad del Hierro? La problemática en el marco de la depresión litoral, *Limes* 0, Cerdanyola del Vallès, 31-43.
- MAYA, J. L. 1993, En torno al origen del mundo ibérico catalán: Problemas de substrato, *Laietania* 8, *El poblament ibèric a Catalunya*, Mataró, 9-19.

- MESTRES, J., SANMARTÍ, J., SANTACANA, J. 1990, Estructures de la primera edat del ferro de l'Hort d'en Grimau (Castellví de la Marca, Alt Penedès), *Olerdulae*, any XV, Núms. 1 a 4, Vilafranca del Penedès, 75-106.
- MORET, P. 1994, Alguns aspectes del desenvolupament de l'hàbitat organitzat a l'àrea ibèrica, *Cota Zero* 10, Vic, 19-26.
- OLIVA, M. 1955, Excavaciones arqueológicas en la ciudad ibérica de Ullastret (Gerona). Sexta campaña de trabajos, *Separata Anales del Instituto de Estudios Gerundenses* X.
- OLIVA, M. 1956-57, Excavaciones arqueológicas en la ciudad ibérica de Ullastret (Gerona). Séptima campaña de trabajos, *Separata Anales del Instituto de Estudios Gerundenses* XI.
- OLIVA, M. 1976, Excavaciones arqueológicas en el yacimiento prerromano de Ullastret, Bajo Ampurdán (Gerona), *Noticiario Arqueológico Hispánico. Arqueologia* V, Madrid, 733-811.
- PONS, E. 1984, *L'Empordà de l'edat del Bronze a l'edat del Ferro. 1100-600 aC*, Sèrie Monogràfica del C.I.A.G. 4, Girona.
- PONS, E. 1994, L'hàbitat a Catalunya durant el primer mil·lenni aC: Els precedents de l'habitació consolidada, *Cota Zero* 10, Vic, 9-18.
- PONS, E., MAYA, J. L., BUXÓ, R. 1989, Hábitat y estructuras domésticas durante el final de la Edad del Bronce en el norte y oeste de Catalunya, *Pré-actes Colloque International habitats et Structures domestiques en Méditerranée Occidentale durant la Protohistoire*, Arles-sur-Rhône, 19 a 21 d'octubre de 1989, 31-35.
- PONS, E., MOLIST, M., BUXÓ, R. 1994, Les estructures de combustió i d'emmagatzematge durant la protohistòria en els assentaments de la Catalunya litoral, *Cota Zero* 10, Vic, 49-59.
- PY, M., PY, F., SAUZET, P., TENDILLE, C. 1984, *La Liquière (Calvisson, Gard). Village du premier âge du Fer en Languedoc Oriental*, Rev. Archéologique de Narbonne, Supplement 11. París.
- SANMARTÍ, J., SANTACANA, J. 1994, L'urbanisme protohistòric a la costa de Catalunya, *Cota Zero* 10, Vic, 27-37.